

DIPLOMA

TA'LIM FIDOYILARI

Nigina Yaxyayeva

RESPUBLIKA ILMIY-USLUBIY ONLAYN JURNALIDA

CHARLZ DIKKENSNING "BUYUK UMIDLAR" VA CHINGIZ AYT MATOVNING "ASRNI QARITGAN

KUN" ASARLARIDA PORTRET VA PEYZAJ TASVIRINING MUSHITARAK ELEMENTLARI

**NOMLI MAQOLASI BILAN ISHTIROK ETGANI UCHUN
TAQDIRLANADI**

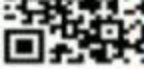
Bosh muharrir:
A.A. Abdurahmonov

2022/ MAY

HONORED
MENTION

YOUR
SEAL

MAY

2022

TA'LIM FIDOYILARI

RESPUBLIKA ILMIY-USLUBIY JURNALI

REANDPUB.UZ

**«TA'LIM FIDOYILARI»
ILMIY-USLUBIY JURNALI**

BARCHA SOHALAR BO'YICHA

5-SON, 2-JILD MAY 2022 2-QISM

WWW.TALIMFIDOYILARI.UZ

TA'LIM FIDOYILARI

**ISSN: 2180-2130
VOL.1, ISSUE 1
MAY (2022)**

47	BOSHLANG'ICH SINIF MATEMATIKA DARSLARIDA KO'RGAZMALILIKDAN FOYDALANISH AHAMIYATI VA UNI QO'LLASH Kaxorova Dilafuz Nuriddinovna	248
48	Charlz Dikkensning "Buyuk umidlar" va Chingiz Aytmatovning "Asrni qaritgan kun" asarlarida portret va peyzaj tasvirining mushtarak elementlari Nigina Yaxyayeva	252

Charlz Dikkensning “Buyuk umidlar” va Chingiz Aytmatovning “Asrni qaritgan kun” asarlarida portret va peyzaj tasvirining mushtarak elementlari

O'zDJTU 2-bosqich magistranti

*O'zbekiston Respublikasi IIV Buxoro AL ingliz tili fani o'qituvchisi
Nigina Yaxyayeva*

Annotatsiya:

Sharq va G'arb adabiy-badiiy munosabatlari (adabiy hamkorligi va adabiy ta'siri) masalasi ko'p vaqtlardan buyon olim-u ijodkorlarni qiziqtirib keladi. Adabiyotshunoslik sohasidagi muhim vazifalardan biri ham aynan sharq va g'arb o'rtasidagi adabiy aloqalarni va ularning hamkorlikdagi rolini o'rganishga qaratilgan desak hech mubolag'a bo'lmaydi. O'zbek adabiyotshunosligida ham so'nggi yillarda g'arb yozuvchi-yu shoirlarining asarlarini tahlil qilish, qiyosiy o'rganishga qiziqish bir qadar kuchaygani sezilmoqda. Ushbu maqolada Charlz Dikkensning “Buyuk umidlar” va Chingiz Aytmatovning “Asrni qaritgan kun” asarlarida portret va peyzajning inson ruhiyatiga ta'siri, ushbu ikki asardagi o'xshash mavzu, syujet, motiv hamda obrazlar tarkibi qiyosan o'rganilgan va o'zaro adabiy aloqa ko'plab jabhalarda mavjud ekanligi asarlardan keltirilgan namunalar misolida ochib berilgan.

Kalit so'zlar: qiyosiy-tipologik metod, portret, peyzaj, dinamik va statik portret, ijtimoiy-tipologik o'xshashlik, adabiy-tipologik o'xshashlik, psixologik-tipologik o'xshashlik, syujet, motiv, kompozitsiya, komparativistika.

Qiyosiy adabiyotshunoslikda ikkita adib asarlarini qiyosiy tahlil qilishda to'rt xil vaziyatga ahamiyat qaratiladi. Ulardan biri har xil makon va zamon adabiy hodisalarini qiyoslash jarayonidir. Bunda turli muhit, makon va turli zamon adabiy hodisalari taqqoslanadi. Bu vaziyat qiyosiy tahlil metodologiyasi va metodikasi uchun eng murakkabi sanaladi. Masalan, Shekspir va Alisher Navoiy asarlarida ma'rifat talqini yoki Abdulla Qahhor va Jek London asarlarida badiiy psixologizm masalasini o'rganish uchun quyidagilarni hisobga olish kerak: Birinchidan, qiyoslanadigan hodisalarning mohiyatini tushunish lozim. Ikkinchidan, qiyosiy tahlil obyektlari mavjud bo'lgan oldingi sharoitlar va muhitlarni ham imkon qadar chuqurroq o'rganish, ularning Shekspir va Navoiy yoki

Abdulla Qahhor va Jek London dunyoqarashiga ta'sirini ochib berish darkor. Chunki har xil zamon va makonda yashab ijod etgan adiblarning asarlarini mashhurlikdan boshqa yana nima birlashtirib turganini bilish uchun ko'pgina adabiy hodisalarni yuzaga chiqarish lozim. Qiyoslash obyektlarining makon-zamon ko'rsatkichlari munosabati bilan, tahlil qiluvchining oldida ko'plab qiyinchiliklar paydo bo'ladi. Ammo qiyoslanadigan adabiy hodisalarning rivojlanish jarayonida vujudga keladigan vaziyatlarning xususiyatlari hisobga olinsa, ularni hal etish mumkin. Agar qiyosiy tahlil olib borayotgan tadqiqotchilar farqlanuvchi, ziddiyatli hodisalarni qiyoslash metodologiyasi va metodikasiga ega bo'lsa, qiyoslash natijasi yaxshi samara beradi.

Men adabiyotimizni jahon adabiyotiga qiyos qilar ekanman, Abdulla Qodiriy, Cho'lpon va Abdulla Qahhorni eslab g'ururlanaman. Lekin Folkner va Xemingueyni, Kafka va M. Bulgakovni... o'qiganimda adabiyotimizdagi jo'nlik va zaifliklarni, kitobdan-kitobga ko'chib yuradigan xira siymolarni eslab xunob bo'laman. Bundan qutulishning yo'li – yorug' jahonga qo'limizni "pardalar qilib" qarash odatini tark etish, biroq: bu reaksiya narsa, bu olabo'ji, desa basir bo'lib ishonib ketavermaslik.⁸⁵

Adabiyotshunoslikda badiiy ijod mahsuli bu – badiiy asar. Badiiy asarning eng xarakterli xususiyatlaridan biri shundaki, unda inson ruhiy olami butun murakkabliklari, ziddiyatlari, butun sehri bilan aks ettirilsagina o'quvchi diqqatini o'ziga jalb eta oladi. Badiiy adabiyotda psixologik-ruhiy tasvirning o'rni benihoya kattadir. Yozma adabiyotda psixologik-ruhiy tasvir tushunchasi ostida adabiy qahramonlarning ruhiy olami, ichki dunyosi, orzu-o'ylari, kechinmalari, kayfiyatlari hamda intilishlarini yuksak badiiylik asosida tasvirlash san'ati yotadi. Charlz Dikkensning axloqiy va estetik idealining tabiati yozuvchining dunyo va inson haqidagi o'ziga xos tushunchasi bilan chambarchas bog'liq. Burjua jamiyatini tanqid qilgan Dikkens o'z qahramonlarini xalq ichidan eng yaxshi axloqiy fazilatlar bilan ta'minlagan, burjuaziya va aristokratiya vakillarini, qoida tariqasida, ikkiyuzlamachi va shafqatsiz qilib tasvirlagan. Ushbu qarama-qarshilik Dikkensga xos bo'lgan va klassik ingliz san'ati uchun an'anaviy bo'lgan axloqiy normalar

va estetikaning birligi g'oyasiga asoslanadi. Dikpens asarlariga murojaat qilar ekanmiz, voqelikni tanqidiy tahlil qilishning mustahkam axloqiy qadriyatlarini tasdiqlash bilan uyg'unligi – yozuvchi ijodiy uslubining yetakchi xususiyatlaridan biri bo'lganligiga guvoh bo'lamiz. Axloqiy va estetik ideal Dikpens ijodida ijtimoiy adolatsizlikka qarshi samarali norozilik sifatida namoyon bo'ladi. Shuning uchun uning asarlarining axloqiy tabiati haqidagi hukmlar har doim ham adolatli ko'rinmaydi.

Ushbu maqolada yoritilayotgan asarlarga keladigan bo'lsak, Charlz Dikpensning “Buyuk umidlar” va Chingiz Aytmatovning “Asrni qaritgan kun” romanlari realistik ruhda yozilgan asarlar hisoblanadi. Ikkala 50 Adabiyot – insonni kashf etish, Tal'at Solihov xotirasiga bag'ishlangan memuardan parcha - 65 - yozuvchi ham o'z asarlarida real hayotni barcha g'am-u tashvishlari, o'nqircho'nqirlari bilan tasvirlaydi, har bir voqeani maydatchuydasigacha, batafsil yoritadi. Asar voqealari dinamik tarzda, sabab va oqibatlar zanjiri uzilmagan holatda bayon etilgan. Romanlar syujet jihatidan to'liq o'xshash bo'lmasa ham, ularda mushtaraklik belgilari anchagina. Ayniqsa, qahramonlar portreti, ularning ichki olamiga mos tarzda chizilgan. Masalan, “Buyuk umidlar” romanida Dikpens bosh qahramoni Pipning opasi – missis Jo Garjerining tashqi ko'rinishi va harakatlarini shu qadar yaqqol tasvirlaydiki, bundan uning fe'l-atvorini tushunib olish o'quvchiga hech qanday qiyinchilik tug'dirmaydi.

Chingiz Aytmatov ijodida ham insonlar dunyosi va tabiat dunyosining birligi asosiy g'oyalardan biridir. Uning ijodi kontekstida apokalipsis markaziy masalaga aylanadi, insonning befarqligi atrof-muhit muammosiga keyinchalik omil bo'ladi, insoniyatni halokatga olib boradi. Apokalipsis mavzusi quyidagi mavzular bilan bog'liq: insonning tabiatga qarshiligi mavzusi; o'tmish, hozirgi va mavzu kelajakdagi vaqtlar, sodir bo'lgan yoki sodir bo'lmoqchi bo'lgan o'sha muammolarning oldindan ko'rish; kelajak avlodlar oldida inson mas'uliyati mavzusi. Bundan tashqari, apokaliptik mavzu ham xotira bilan bog'liq. Xotira shaxsiyatning asosidir odam, uni yo'qotsa, u o'zining “men” ini yo'qotadi.⁸⁶

Turli makon va turli zamonda yashab ijod etgan bo'lishiga qaramay, Chingiz Aytmatov va Charlz Dikkens asarlaridagi eng asosiy o'xshashlik shundan iboratki, ikkala adibning asarlaridagi bosh qahramon – bu halol peshona teri, mehnati bilan jamiyatda o'z o'rnini topishga intiladigan INSON. Xoh yosh bo'lsin, xoh qari. To'g'ri, asar boshida ular o'quvchida butunlay boshqa taassurot uyg'otishi, asl maqsadiga yetishish ilinjida yo'lidan adashishi mumkin, ammo asar yakunida qahramonlar haqiqiy insoniy fazilatlarini o'zida mujassam eta olganiga guvoh bo'lish mumkin. Shuni ham alohida ta'kidlab o'tish joizki, na Aytmatov va na Dikkens o'z qahramonlarini ideal, komil shaxs sifatida tasvirlamaydi, ularni boricha, butun kamchiliklari bilan ravon va sodda tilda o'quvchiga tanishtirishga harakat qiladi. Charlz Dikkens va Chingiz Aytmatov romanlaridagi peyzaj tasvirlari esa, sodir bo'layotgan voqealarning to'liq tasvirini beradi, hikoyaning asosiy elementini - har qanday romanning dramatik chizig'ining asosi sifatida qahramonlarning kayfiyati va ruhiy holatini aks ettiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Adabiyot nazariyasi: 2 tomlik. T.2.—T.,1979
2. Angus Uilson. Charlz Dikkens olami .. - Moskva: "Progress", 1975 y
3. Bakhronova D. Literatura comparada. – Tashkent: Turon, 2019
4. Buckley Jerome Hamilton. Season of youth: the Bildungsroman from Dickens to Golding. Cambridge: Harvard UP, 1974.
5. Ch.Dickens Works of Ch. Dickens. Library ed. Vol. 1-26. London, Chapman & Hall, 1866-1870.
6. Quronov D., Mamajonov Z., Sheralieva M. Adabiyotshunoslik lug'ati. -T. —Akademnashri, 2010.129
7. Rashidov A. Chingiz Aytmatovning badiiy olami. - T.: O'qituvchi, 2008.
8. Rashidov A. So'nmas yulduzlar. - T.: Adabiyot va san'at, 1981.